

EHL-İ SÜNNET ÂLİMLERİNİN KERBELA OLAYINA YAKLAŞIMLARI*

Adnan DEMİRCAN**

Özet

Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'in ve yakınlarının öldürüldüğü Kerbela olayının meydana geldiği günden bugüne kadar büyük etkiler bıraktığı malumdur. Olayın sadece tarihî bir olay olmadığını, dinî, sosyal, siyasî, hukukî, ekonomik ve kültürel boyutlarının olduğunu görüyoruz. Bu kadar önemli etkiye sahip bir olayın İslâm mezhepleri tarafından farklı değerlendirmelere tabi tutulacağı açıktır.

Bu makalede İslâm dünyasında en çok mensubu bulunan Ehl-i Sünnet mezhebinin Kerbela olayı hakkındaki görüşü, Eş'arî (324/935-6), Gazzâlî (505/1111), Ebû Bekr İbnü'l-'Arabî (543/1148), İbn Teymiyye (728/1328), İbn Kesîr (774/1373) ve İbn Haldûn (808/1406) gibi âlimlerden hareketle ele alınmaktadır.

Çalışmada Ehl-i Sünnet'in tek bir görüşte olmadığı, birbirine zıt görüşleri bünyesinde barındırdığı ortaya konmaktadır. Ehl-i Sünnet âlimlerinin görüşlerini, Yezid'i yergide aşırıya gidenler, ihtiyatlı davrananlar ve Hz. Hüseyin'in ayaklanmak suretiyle hata ettiğini söyleyenler olmak üzere üç grupta toplamak mümkündür. Ancak bunların içinde ihtiyatlı olmayı savunan grup daha çok taraftara ve etkiye sahiptir. Bu durumun Ehl-i Sünnet'in uç görüşleri törpüleyerek merkeze çekme çabasıyla ilgili olduğunu düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin, Kerbela, Ehl-i Beyt, Ehl-i Sünnet.

APPROACHES OF SCHOLARS OF AHL AL-SUNNAH TOWARDS TO "KARBALA EVENT"

It is known that the Karbala Event, in which the grandson of the Prophet (pbuh) was killed / martyred, left great impacts behind since its occurrence. We see that it was not only a historical event, but also was a religious, social, political, judicial, economical and cultural one. It is pretty obvious that such an event like Karbala would have been taken seriously and analyzed differently by Islamic sects.

In this article, the Karbala Event will be dealt based on the views of following scholars such as; Ash'arî (324/935-6), Ghazzâlî (505/1111), Abû Bakr Ibn al-'Arabî (543/1148), Ibn Taymiyya (728/1328), Ibn Kathîr (774/1373) ve Ibn Khaldûn (808/1406).

It was proved that scholars of Ahl al-Sunnah did not have the same single view; instead, they had developed their own version of judgments. It is possible to say that scholars took different approaches in dealing with the issue: Basically they were three groups: The first group was who went too far in criticizing Yazid, the second one who was approaching cautiously to the issue, the third group was claiming that Hz. Husain was in mistake in his revolt. And, the second group who had cautious approach towards to the issue had more supporters and impact. We tend to

** Prof. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. e-mail: ademircan@harran.edu.tr.

think that it was because of the tendency of Ahl al-Sunnah who was favour of having smooth approaches and rejecting radical ones.

Key Words: Husain, Karbala, Ahl al-Bayt, Ahl al- Sunnah.

GİRİŞ

Kerbela olayının, meydana geldiği dönemden günümüze kadar büyük bir etkiye sahip olduğu herkesçe bilinmektedir. Olay, bugüne kadar farklı düzeylerde dinî, siyasî, sosyal, kültürel ve ekonomik etkiler meydana getirmiştir. Tarihte çoğu zaman duygusal bir yaklaşımla ele alınan hâdisenin günümüzde daha soğukkanlı bir şekilde değerlendirilmesine ihtiyaç olduğu muhakkaktır.

Bu makalemizde önemli bazı Sünnî âlimlerden hareketle Ehl-i Sünnet'in Kerbela olayına bakışını ortaya koymaya çalışacağız. Makalemizde Eş'arî (324/935-6), Gazzâlî (505/1111), Ebû Bekr İbnu'l-'Arabî (543/1148), İbn Teymiyye (728/1328), İbn Kesîr (774/1373) ve İbn Haldûn (808/1406) gibi bazı âlimlerin yanı sıra kimi çağdaş âlimlerin görüşleri üzerinde de durulacaktır.

Zaman zaman karşılaştığımız yanılgılardan biri Ehl-i Sünnet'in Hz. Hüseyin'in öldürüldüğü dönemden itibaren var olduğunun zannedilmesidir. Bilindiği gibi Kerbela olayı meydana geldiğinde mezhepler yoktu. Bu sebeple Hz. Hüseyin'i Sünnîlerin öldürdüğünü söylemek mümkün olmadığı gibi Hz. Hüseyin'in taraftarlarının itikadî anlamda Şîî olduğunu söylemek de doğru değildir. Bu dönemdeki Şîîliği siyasî bir muhalefet hareketi olarak değerlendirmek gerekir.

Kerbela olayı sırasında Ehl-i Sünnet mezhebi ortaya çıkmamış olmakla birlikte Ehl-i Sünnet mezhebinin üzerine oturduğu ana eksene dâhil olan Müslümanların çoğu Hz. Hüseyin ve akrabalarına yapılanları benimsemediler. Ancak iktidar mücadelesinde Ümeyye oğullarının yanında yer alanların bu olaydan dolayı üzüntü duymadıkları da muhakkaktır.

Öte yandan ilk asırlarda olayla ilgili ortaya konan tavrı Şîî ya da Sünnî anlayışın tezahürü olarak değerlendirmek her zaman kolay değildir. Zira siyasî mezheplerin varlık gösterdiği ilk dönemde Şia, ana eksendeki âlimleri etkilediği gibi mezheplerin ortaya çıkıp kurumsallaşmasından sonra da Şîîlerin Kerbela olayına yaklaşımı Sünnîlerin görüşlerini beslemiştir.

A. KERBELA OLAYINA İLK YILLARDA DUYULAN TEPKİLER

Kerbela olayının ümmet tarafından nasıl değerlendirildiği sorusuna, olayın meydana geldiği sırada ve sonrasında ortaya konan tutum açısından farklı cevaplar vermek mümkündür.

Öncelikle şunu hatırlatmak gerekir ki Hz. Hüseyin, Kûfe'ye gitmeye karar verdiğinde Mekkelilere ve diğer şehirlerde oturan Müslümanlara yönelik genel bir çağrıda bulunma gereği duymamış; daha çok yakınlarını yolculuk için hazırlamıştı. Onun Kûfe'ye gitmeye karar vermesinden sonra kimi akrabaları dâhil olmak üzere bazı çağdaşlarının kendisini Kûfe'ye gitmemesi hususunda uyardıkları nakledilir.

Genel tabloya bakıldığında Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gidişi, bir ayaklanmadan çok Kûfelilerin çağrısına icabet etme görüntüsü vermektedir. Ayrıca Kûfe'ye gitme kararında, Müslim b. Akîl'in Kûfelilerin durumu ile ilgili olumlu raporunun etkili olduğu da muhakkaktır.

Hız. Hüseyin'in öldürülmesi, olayın vuku bulduğu dönemde genel bir hoşnutsuzluk oluşturmuştur. Henüz itikadî-dinî mezhepler ortaya çıkmadığı için oluşan tepkileri doğrudan doğruya bir mezhebe bağlamak doğru olmaz.

İslâm ümmeti içinde Haricilik ve Şiîlik, bu dönemde daha çok siyasî kimlikleriyle ve birer siyasî muhalefet hareketi olarak varlık gösterdiği için onların tepkilerini bu çerçevede değerlendirmek uygun olur.

Hız. Hüseyin'in yaşadığı dönemde hayatta olan Sahabilerin tutumu dikkat çekicidir. Yezid'in iktidara getirilmesine karşı bireysel hoşnutsuzluklar mevcut ise de ona karşı duruşun itikadî bir tavır olarak değerlendirilmediği ve böyle bir tepkinin oluşmadığı da muhakkaktır. İbn Haldûn, Ashabın tutumu hakkında şunları söyler: "Hız. Hüseyin'in (a) dışında Hicaz'da, Yezid'in yanında Şam'da ve Irak'ta bulunan diğer Sahabiler ve onlara tâbi olanlar, Yezid fasık da olsa, ona isyan etmek büyük kargaşalıklara ve kan dökülmesine sebep olacağı için bunu caiz görmemişlerdir. Onun için böyle bir şeye kalkışmamışlar, Hız. Hüseyin'e (a) tâbi olmamışlar; ancak ne onu reddetmişler, ne de yaptığından dolayı günahkâr saymışlardır. Çünkü o örnek alınacak bir müçtehitir."¹

İbn Haldûn'a göre Ashabın Hız. Hüseyin'e destek olmaması onları sorumlu tutmaz: "Hız. Hüseyin'e (a) muhalefet eden ve ona yardım etmeyen bu insanları günahkâr sayma yanlısına düşmekten sakın. Çünkü onlar Sahabilerin çoğunluğuydu ve Yezid'in yanında olup, ona isyan edilmesi görüşünde değillerdi. Ancak Hız. Hüseyin (a) de Kerbela'da savaşırken, verdiği kararı ve hakkı olduğu hususunda onları şahit gösteriyordu. Şöyle diyordu: "(Benim durumumu) Cabir b. Abdullah'a, Ebû Saîd el-Hudrî'ye, Enes b. Mâlik'e, Sehl b. Saîd'e, Zeyd b. Erkâm'a ve onlar gibi olanlara sorun." Onların kendisine yardım etmeyişi kınamıyordu. Çünkü biliyordu ki, Yezid'e isyan etmek nasıl kendi içtihadından kaynaklanıyorsa, bu şekilde hareket etmeleri de onların içtihatlarından kaynaklanıyordu."²

Ashab fiilen Hız. Hüseyin'in yanında yer almamışsa da Kerbela'da aile efradıyla karşı karşıya kaldığı katliamdan rahatsız olmuşlardır. Hız. Hüseyin'in öldürülmesine tepki gösterenlerden biri Abdullah b. Ömer'dir. Hac ibadeti sırasında bir Kûfeli, Abdullah b. Ömer'e elbisesine bulaşan sinek kanının hükmünü sorunca İbn Ömer'in, "Şuna bakın! Resûlullah'ın (s) oğlunu öldürmüşler; şimdi sineğin kanını soruyor! Resûlullah'ın (s) 'Hasan ve Hüseyin benim dünyadan iki reyhanımdır.' dediğini duymuştum." diye cevap verdiği nakledilir.³

Hız. Hüseyin Kûfe'ye gittiğinde onu davet eden Kûfeli Müslümanlar, davetlerine sahip çıkmamışlardı. Üstelik bazıları Hız. Hüseyin'e karşı gönderilen ordunun içinde yer almışlardı. Aslında askerler arasında Ehl-i Beyt taraftarları çoktu. Ancak çeşitli sebeplerle Ubeydullah b. Ziyad'ın emriyle Ömer b. Sa'd komutasında oluşturulan orduya katılmışlardı.

Hız. Hüseyin'i fiilen desteklemeyenlerin bir kısmı, daha sonra yaptıklarından dolayı büyük bir pişmanlık duydular ve pişmanlıklarını Emevî iktidarına başkaldırı

¹ İbn Haldûn, *Mukaddime*, Çev. Halil Kendir, Ankara 2004, I, 303.

² İbn Haldûn, I, 303.

³ et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (279/892), *es-Sünen*, İstanbul 1401/1981, "menâkıb", 30 [V, 657].

olarak ortaya koydular. Nitekim Hz. Hüseyin'in öldürülmesinin üzerinden çok geçmeden Tevvâbûn (yaptıklarından pişman olup tövbe edenler) hareketi ile Muhtar b. Ebî Ubeyd es-Sakafî hareketleri en önemli tepkiler olarak ortaya çıktı.

Hz. Hüseyin'in şahadetinden sonra onu davet edip ardından yalnız bırakan bazı Kûfeliler, Hz. Hüseyin'in öcünü almak için gizli faaliyetlere giriştiler. Hüseyin'i terk etmelerinin ayıbını ancak onu öldürenleri öldürmek veya onlarla savaşmak giderirdi.⁴ Hareketin lideri olan Ashaptan Süleyman b. Surad, Cemel ve Siffin savaşlarına, Hz. Ali'nin taraftarı olarak katılmıştı. Muaviye'nin ölümünden sonra Hz. Hüseyin'e davet mektubu yazanlardan biri de oydu. Hz. Hüseyin Kûfe'ye gidince ona destek olmamış; ancak öldürülmesinden sonra tutumundan dolayı pişmanlık duymuştu.⁵

Tevvâbûn grubu, Yezid b. Muaviye'nin 14 Rebiülevvel 64 (10 Kasım 683) tarihinde ölümüne kadar faaliyetlerine devam etti. Süleyman b. Surad ve arkadaşları, bir süre gizli yürüttükleri faaliyetlerin ardından Rebiülahir 65'te (Ekim 684) Nuhayle'de toplanarak Hz. Hüseyin'in öcünü almak üzere harekete geçtiler.⁶ Ubeydullah b. Ziyad, Husayn b. Numeyr komutasında yaklaşık 12.000 kişilik bir orduyu Tevvâbûn grubu üzerine gönderdi. Meydana gelen şiddetli çarpışmalarda başta, yaşı doksanı aşmış olan Süleyman b. Surad olmak üzere birçok kişi hayatını kaybetti.⁷

Irak'ta ortaya çıkan ikinci önemli hareket, Muhtar b. Ebî Ubeyd es-Sakafî hareketidir. Hz. Hüseyin'in öldürülmesinden sonra Hicaz'a giden Muhtar, Abdullah b. ez-Zübeyir'e bey'at etti. Yezid'in ölümünden sonra İbn ez-Zübeyir'in yanında beş ay kaldı. Oradan Kûfe'ye giderek Muhammed b. el-Hanefiyye adına tebliğde bulunmaya başladı.⁸ Ehl-i Beyt taraftarlarını Hüseyin'in katilleriyle savaşmaya davet eden Muhtar'ı, Süleyman b. Surad ve arkadaşları samimi bulmadıkları için ona destek olmadılar.⁹

Süleyman'ın isyanından sonra hapsedilen Muhtar, eniştesi Abdullah b. Ömer'e kendisi için tavassutta bulunmasını isteyen bir mektup yazdı. O da Kûfe valisine mektup yazarak Muhtar'ın serbest bırakılması için ricada bulundu. Muhtar, aleyhte herhangi bir faaliyette bulunmayacağına dair yemin ettirilerek serbest bırakıldı.¹⁰ Ancak çok geçmeden Muhammed b. el-Hanefiyye adına bey'at almak suretiyle faaliyetlerine devam etti. Muhtar, Rebiülevvel 66'da (Ekim 685) isyan etti. Muhtar'ın adamları Hz. Hüseyin'in intikamını almak iddiasıyla ortaya çıktılar. Kûfe valisi, onlar üzerine birkaç birlik gönderdiyse de onları bertaraf edemedi;

⁴ İbnu'l-Esîr, İzzuddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed (630/1232), *el-Kâmil fi't-târîh*, Beyrut 1402/1982, IV, 158.

⁵ İbn Sa'd, Muhammed (230/844), *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, Beyrut 1405/1985, IV, 292; VI, 25.

⁶ İbnu'l-Esîr, IV, 175.

⁷ et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Târîhu't-Taberî (Târîhu't-Rusûl ve'l-Mülûk)*, Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, 2. Basım, Kahire 1971, V, 598-599; İbnu'l-Esîr, IV, 182-185.

⁸ İbnu'l-Esîr, IV, 171-172.

⁹ Taberî, V, 560-561.

¹⁰ İbnu'l-Esîr, IV, 211-212.

neticede sarayı kuşatma altına alınca gizlice şehri terk etti. Muhtar, Kûfe'yi ele geçirerek halktan bey'at aldı.¹¹

Muhtar es-Sakafî, Kûfe'ye hâkim olduğu sıralarda Hz. Hüseyin'in katilleri oldukları iddiasıyla başta Ömer b. Sa'd ve Şemir b. Zi'l-Cevşen olmak üzere birçok kişiyi öldürerek cezalandırdı. Irak'ta Hz. Hüseyin'in katillerinden intikam alan Muhtar, komutanı İbrahim b. el-Eşter'i İbn Ziyad'a karşı gönderdi. Meydana gelen çarpışmalarda İbn Ziyad, Husayn b. Numeyr ve daha pek çok kimse öldürüldü. Ubeydullah ve onunla beraber öldürülenlerin başları kesilerek önce Muhtar'a, sonra da Muhammed b. el-Hanefiyye'ye gönderildi. Bir süre sonra Muhtar b. Ebî Ubeyd'e karşı harekete geçen Abdullah b. ez-Zübeyir'in Irak valisi Mus'ab b. ez-Zübeyir, onu Kûfe'deki konağında muhasara ederek öldürdü (Ramazan 67/Nisan 687).¹²

B. İSLÂM DÜNYASINDA KERBELA OLAYINA YÖNELİK FARKLI YAKLAŞIMLAR

Ehl-i Sünnet ile -Ehl-i Beyt taraftarlarının ana bünyesini oluşturan- Şii mezhepler arasında Kerbela olayını değerlendirmede önemli farklılıklar olmakla birlikte Hz. Hüseyin'in katli hemen hemen bütün Müslümanları ortak bir paydada birleştirmektedir. Bununla birlikte ümmetin icma ettiği bu meselede genel yaklaşımın dışında kalan kişi ya da gruplar da olmuştur.

İbn Teymiyye, Hz. Hüseyin'in öldürülmesi meselesinde ortaya çıkan farklı görüşlerden bahsederken, "İnsanlar, Hüseyin'in öldürülmesi meselesinde üç ayrı görüşe ayrıldılar. İki aşırı görüş ve bir orta yol."¹³ diyerek Ehl-i Sünnet'in isabet ettiği kanaatini izhar etmektedir.

- İbn Teymiyye'nin tasnifine göre aşırı görüşlerden biri Şia'ya aittir. Onlara göre Hz. Hüseyin, "itaati vacip olan, kendisi olmaksızın imana taalluk eden işlerin yapılması mümkün olmayan imamdır. Onun tayin etmediği kimsenin arkasında cemaat namazı ile cuma namazı kılınmaz. Onun izni olmaksızın düşmanla cihad edilmez."¹⁴
- Diğer taraftaki aşırı görüş sahiplerine göre Hüseyin, haklı yere öldürüldü. O, Müslümanların birliğini parçalamak ve cemaate ayrılık sokmak istedi. Hz. Peygamber (s), "İşiniz bir adamdayken, cemaatinizi bölmek isteyen biri gelirse onu öldürünüz"¹⁵ buyurmaktadır. Hüseyin, ortaya çıktığında Müslümanların yönetimi bir adamın elindeydi. O, Müslümanların birliğine ayrılık sokmak istedi. Bunların bazıları "Hüseyin, velayet-i emre karşı isyan eden ilk kişidir." derler.¹⁶

¹¹ İbnu'l-Esîr, IV, 216-217.

¹² Bk. Demircan, Adnan, *İslâm Tarihinin İlk Asrında İktidar Mücadelesi*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996, s. 323-325.

¹³ İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbas Takiyuddîn Ahmed b. Abdülhalim b. Mecdüddîn Abdüsselam el-Harranî (728/1328), *Minhâcu's-sünneti'n-nebeviyye*, Thk. Muhammed Reşâd Sâlim, Dâru'l-kitâbi'l-İslâmî, y.y. 1406/1986, IV, 553.

¹⁴ İbn Teymiyye, *Minhâc*, IV, 553.

¹⁵ Müslim, Ebu'l-Hüseyin b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî (261/874), *es-Sahîh*, Thk. M. Fuâd Abduld bâkî, İstanbul 1413/1992, *imâre* 60 [II, 1480].

¹⁶ İbn Teymiyye, *Minhâc*, IV, 553.

Şiîlerin Nâsibe (Nâsibiyye, Nevâsıb)¹⁷ adını verdikleri Hz. Ali ve Ehl-i Beyt mensuplarına muhalif gruba Emevî taraftarlarının yanı sıra Haricîler de dâhil edilmektedir. Haricîlerin tavrı bir yana, Emevî taraftarlarının İslâm dünyasında güçlü bir etki oluşturmamadıkları, bu anlayışın belki daha çok Emevîlerle çıkar ilişkileri olan insanlar arasında varlık gösterdiğini söylemek gerekir. Öte yandan bazı Şiîlerin, Nâsibe kavramının anlamını genişleterek Ehl-i Sünnet'i de dâhil ettikleri ifade edilir.¹⁸

İbn Kesîr, Şiîlerin yaklaşık 400 yılına doğru Büveyh oğulları döneminde Aşura gününde çeşitli yas törenleri icra ettiklerini, buna karşılık Şam'daki Nasibîlerin de onlara muhalefet ederek Aşura günü çeşitli hububatı pişirerek aşure yaptıklarını, o gün yıkanarak güzel kokular sürdüklerini, en güzel elbiselerini giydiklerini ve bugünü bayram olarak kutladıklarını, envai çeşit yemekler yaptıklarını, sevinç ve mutluluk izhar ettiklerini ve böylece Rafizîlerle inatlaşıp onların yaptıklarının tersini yaptıklarını anlatır.¹⁹

Ümmet içinde Hz. Hüseyin'in ve yakınlarının öldürülmesi sebebiyle Yezid'i haklı bulup destekleyen gruplar çok azdır. Bunlar arasında ilk akla gelenler Yezidîlerdir. Adî b. Müsafir (557/1162), Yezid için şöyle der: "Yezid b. Muaviye (Allah'ın rahmeti üzerine olsun), imam oğlu imam ve hilafetin sahibidir. Allah yolunda cihad etmiş ve kendisinden hadis nakledilmiştir. O, Rafizîlerin Hüseyin'in (Allah ondan razı olsun) öldürülmesi ve başka sebeplerle attıkları iftiralardan uzaktır. Ona iftira atan (Allah'ın rahmetinden) uzaklaştırılmış ve terk edilmiştir."²⁰

Yezid'i destekleyenler arasında, Horasan ve Maverâünnehir'de faaliyet gösteren Mürcie'nin bir alt kolu olarak ortaya çıkan itikadî bir fırka olan²¹ Kerrâmiyye fırkası da zikredilir. Bu fırka mensupları Yezid'in, yaşadığı dönemin imamı olduğunu, Hz. Hüseyin'in ona karşı ayaklandığını, Yezid'in onun öldürülmesi sebebiyle mazur olduğunu savunurlar.²²

- c. İbn Teymiyye, mutedil grup olarak zikrettiği Ehl-i Sünnet'in Kerbela olayı hakkındaki görüşlerini şöyle özetlemektedir: "Hüseyin, mazlum ve şehit olarak öldürüldü. Ümmetin başına getirilmemişti. Amcasının oğlu Müslim b. Akil'in başına gelenleri duyunca iktidar talebini terk etti ve amcasının oğlu Yezid'in²³ yanına, suğur bölgesine ya da memleketine gitmek istedi. Ancak onun tekliflerini kabul etmediler. Ondandır, teslim olmasını istediler; fakat bu, kendisi için vacip değildi."²⁴

¹⁷ Şiîlerin Hz. Ali taraftarlarına düşmanlık besleyenler için kullandığı bu tabir genellikle Haricîler ve Emevîler için kullanılmakla birlikte bazı Şiîlerce anlamı Ehl-i Sünnet'i de içine alacak şekilde genişletilebilmiştir (Bk. Öz, Mustafa, "Nâsibe", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 393-394).

¹⁸ Bk. Öz, Mustafa, "Nâsibe", *DİA*, XXXII, 393.

¹⁹ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (774/1372), *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Türki, Dâru'l-hicr, Cize 1418/1998, XI, 577.

²⁰ Adî b. Müsafir (557/1162), *İtikadât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, No: 2763, v. 46^b-47^a (Bu yazmayı temin eden değerli kardeşim Doç. Dr. Metin Bozan Bey'e teşekkür ederim.).

²¹ Bk. Kutlu, Sönmez, "Kerrâmiyye", *DİA*, Ankara 2002, XXV, 294-296.

²² el-Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdülkâhîr et-Temîmî (429/1037), *Kitâbu'l-mîlel ve'n-nihal*, Thk. Elbîr Nasrî Nâdir, Dâru'l-Meşrik, Beyrut 1970, s. 152.

²³ Hz. Hüseyin ve Yezid'in soyu Abdumenâf'ta birleşir.

²⁴ İbn Teymiyye, *Minhâc*, IV, 553-554.

Yukarıdaki tasnif, bir fikir vermekle birlikte mezhepler arasındaki görüş farklılığını bu kadar kesin hatlarla çizmek mümkün değildir. Zira aynı mezhep içinde farklı yaklaşımlara sahip insanların mevcut olduğunu görüyoruz. Özellikle Ehl-i Sünnet gibi geniş bir yelpazeyi temsil etmesi sebebiyle farklı görüşleri içinde barındıran bir mezhebe mensup insanlar arasında birbirine zıt görüşler tespit etmek şaşırtıcı değildir.

C. EHL-İ SÜNNET ÂLİMLERİNE GÖRE KERBELA OLAYININ VUKUU

Kerbela olayının nakledilme şekli, hâdiseyi anlatanın bakış açısını yansıtır. Ehl-i Sünnet âlimleri genellikle Hz. Hüseyin'in Kerbela'da mazlumen öldürüldüğü ve Yezid'in zalim olduğu kanaatini izhar edecek bir dil kullanmakla birlikte Şiilere göre daha soğukkanlı bir yaklaşım ortaya koymaktadırlar. Buna örnek olarak Eş'arî'nin şu kısa anlatımını verelim:

"Hüseyin b. Ali (Allah ondan razı olsun), yaptığı zulümler sebebiyle Yezid b. Muaviye'ye karşı çıkararak ayaklandı. Ancak o, (Allah ondan razı olsun) Kerbela'da öldürüldü. Olayı meşhurdur. Onu Ömer b. Sa'd öldürdü. Onunla savaş kararını uygulayan Ubeydullah b. Ziyad idi. Hüseyin'in başı Yezid b. Muaviye'ye götürüldü. Önüne konduğunda Hz. Peygamber'in (s) öptüğü dişlerini elindeki çubukla karıştırdı.²⁵ Hüseyin'in oğulları, kızları ve diğer kadınları semerlerin üzerinde ona götürüldü. Yezid, önce erkekleri öldürmek istedi. Ancak kasıklarını açtırıp tüylenip tüylenmediklerine baktı. Sonra da onlara iyilikte bulunarak affetti.

"Hüseyin'le birlikte Hz. Peygamber'in (s) ailesinden Hüseyin'in oğlu Büyük Ali, kardeşi Hasan'ın oğullarından Abdullah, Kasım, Ebû Bekr; kardeşlerinden Abbas, Abdullah, Cafer, Osman, Ebû Bekr, Muhammed (Küçük Muhammed); Cafer b. Ebî Tâlib'in çocuklarından Muhammed b. Abdullah b. Cafer ve Avn b. Abdullah; Akîl'in çocuklarından Abdullah, Kûfe'de öldürülen Müslim ile Abdurrahman, Cafer ve Abdullah b. Müslim b. Akîl öldürüldü."²⁶

Eş'arî, ardından Hz. Hüseyin'in katli üzerine söylenen bazı şiirler nakleder: İbn Ebî Rumh el-Huzâî, Hz. Hüseyin'in öldürülmesi üzerine şöyle bir şiir okumuştur:

Hâşim oğullarından Taf'ta²⁷ öldürülen zat,
Kureyş'ten bazı boyunları eğdirdi... Onlar da baş eğdi.

Âli Muhammed'in bazı evlerine uğradım,
Evler kurulduğu günkü eski halinde değildi.

Allah vatanı ve sakinlerini uzaklaştırmasın.
Her ne kadar diyarlar sakinlerinden yoksun olduysa da...

²⁵ Bunu Yezid'in değil Ubeydullah b. Ziyad'ın yaptığına dair rivayetler de mevcuttur. İbn Teymiyye de bu görüştedir (Bk. Demircan, Adnan, "İbn Teymiyye'ye Göre Yezid b. Muâviye'nin Durumu", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, Şanlıurfa 1996, s. 133).

²⁶ el-Eş'arî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail (324/935-6), *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve ihtilâfu'l-musallîn*, Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Kahire 1369/1950, I, 141-142.

²⁷ Taf, Kûfe yakınlarında Hz. Hüseyin'in öldürüldüğü yerin adıdır (Yâkût, Şihâbuddîn Ebû Abdullah Yâkût b. Abdullah el-Hamevî (626/1229), *Mu'cemü'l-Buldân*, Dâru Sâdır, Beyrut 1397/1977, IV, 36).

Onlar herkesin ümidi idiler; sonra musibettede oldular.
O musibetler büyüdükçe büyüdü.

Cörmedin mi memleketin titrediğini, yeryüzünün hastalandığını...
Hüseyin'in kaybedilmesiyle.

Mansur en-Nemerî ise uzun olan kasidesinin bir bölümünde şöyle der:
Ne zaman gözyaşların seni iyileştirecek?
Kalbindeki nefret ateş soğuyacak?

Nice hüznün sahibi var ki,
Sabırla acı çekti ve ağıtla rahatladı.

Bir maktul, ama Benû Ziyad'ın maktulü değil...
Canımız o maktule feda olsun.

Beyaz kılıçlar ve mızraklar soysuzların ve sığıntıların eline geçti.
Sapkınlıklar ordusu... Cehalet evlatlarının Müslümanlığı için onlarla yol
gösterilir oldu.

Ömer b. Sa'd sancaklarını alarak önlerine geçti.
Onları kötü su içmeye götürdü.

Bir topluluk ki... Bedir günlerinden beri saklamışlardı...
Gönüllerinde gizli kinleri...

Aldırmadan Hüseyin'in kanına girdiler.
Dirilerde akıllar ölmüşken...

Di'bil de şöyle der:

Kûfe'de²⁸ mezarlar... Diğerleri Taybe'de...²⁹
Bazıları Fah'ta...³⁰ Dualarım ulaştı onlara...

Ötekiler Cûzcân³¹ topraklarında...
Diğerleri gurbet diyarı Bâhamra'da...³²

²⁸ Hz. Ali'nin Kûfe'de vefat ettiği bilinmektedir. Ayrıca Zeyd b. Ali de burada öldürülmüştür.

²⁹ Taybe, Medine'nin isimlerinden biridir (Yâkût, IV, 53). Hz. Fâtıma'nın mezarı burada olduğu gibi Ali Zeynulabidin b. el-Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib de Medine'de vefat etmiştir.

³⁰ Fah, Mekke'de bir vadinin adıdır. Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Ali b. el-Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib Zilkâde 169'da (Mayıs 786) ayaklanmış ve burada öldürülmüştür (Yâkût, IV, 237).

³¹ Cûzcân, Horasan bölgesinde Belh'e bağlı geniş bir bölgedir. Ehl-i Beyt'ten Yahya b. Zeyd b. Ali b. el-Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib burada öldürülmüştür (Yâkût, II, 182).

Vasfedemediklerime gelince...
Acı ve hüznlerini yüreğimde hissettiğim halde...

İki nehrin yanında, Kerbela'daki mezarlardır.
Fırat kenarına kondurulmuşlardır.³³

D. EHL-İ SÜNNET ÂLİMLERİNİN KERBELA OLAYI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Hz. Hüseyin'in Kerbela'da öldürülmesi, Şiîler arasında bir tepki kültürü oluşturduğu gibi Sünnîler arasında da büyük tepkiler ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda Sünnî bilginler arasında, iktidarı döneminde meydana gelen olaylar sebebiyle Yezid'e lanet edilip edilemeyeceği meselesinde farklı görüşler ortaya çıktığını görüyoruz.

Kerbela olayı karşısında Ehl-i Sünnet âlimlerinin sahip oldukları görüşleri üç grupta toplamak mümkündür. Ancak bunlardan özellikle Hz. Hüseyin'in ayaklanmasını eleştirenler arasında yukarıda zikrettiğimiz muhalif kanadın görüşüne yaklaşanlar olduğunu söylemek gerekir.

1. Hz. Hüseyin'i Haklı Görüp Yezid'i Lanetleyenler

Birinci görüşe göre Hz. Hüseyin ve yakınları, zalim ve fasık olan Yezid'e karşı ayaklanmış ve onun zalim valisi Ubeydullah b. Ziyad'ın komutanı Ömer b. Sa'd tarafından öldürülmüştür. Hz. Hüseyin'in öldürülmesinde üçünün yanı sıra katline bizzat katılanların da sorumluluğu vardır.

Bazı Sünnî âlimler, iktidarı sırasında vuku bulan olaylar sebebiyle Yezid'e lanet okunması gerektiğini, zira Yezid'in bunu hak ettiğini savunurlar. Yezid'e lanet okunmasını doğru bulan Ehl-i Sünnet âlimleri arasında Kiyâ el-Herrâsî (504/1110),³⁴ Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî (597/1201)³⁵ ve et-Taftâzânî (791/1389)³⁶ gibi âlimler zikredilebilir.

Taftâzânî, Kerbela olayı hakkında şunları söyler: "Geçmişte yaşayan müctehidlerden ve salih âlimlerden Muaviye ve yardımcılarına lanetin caiz olduğuna dair nakilde bulunulmamıştır. Zira onların hedefi isyan etmek ve imama karşı ayaklanmaktı. Bu da onlara lanet etmeyi gerektirmez. Âlimler, Yezid b. Muaviye hakkında ise ihtilafa düştüler. *el-Hulâsa*'da ve başka kitaplarda Yezid'e ve Haccâc'a lanet okumanın uygun olmadığı, zira Hz. Peygamber'in namaz kılanların ve kible

→

³² Bâhamra, Kûfe ile Vâsıt arasında, Kûfe'ye daha yakın bir yerdir. Burada Abbasî halifesi Ebû Cafer el-Mansûr'un askerleriyle İbrahim b. Abdullah b. el-Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib'in adamları arasında savaş meydana gelmiş; İbrahim, burada öldürülmüştür (Yâkût, I, 316).

³³ Eş'arî, I, 142-144.

³⁴ İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbas Takiyuddîn Ahmed b. Abdülhalim b. Mecdüddîn Abdüsselam el-Harrânî (728/1328), *Mecmû'atü'l-fetâvâ*, Neşr. Âmir el-Cezzâr, Enver el-Bâz, 3. Basım, Dâru'l-vefâ, Mansûra-Mısır 1426/2004, IV, 296 [*İbn Teymiyye Külliyyatı*, Çev. M. Sait Şimşek vd., İstanbul 1988, IV, 391].

³⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû'a*, IV, 296 [*Külliyat*, IV, 391]; İbn Teymiyye, *Minhâc*, IV, 569; İbn Tolun, *Kaydu's-şerîd min ahbâri Yezîd*, Thk. Muhammed Garb, Dâru's-sahve, Kahire 1406/1986, s. 52.

³⁶ et-Taftâzânî, Sa'duddîn Mes'ûd b. Ömer (791/1389), *Şerhu'l-Akâid (Hâşiyetu'l-Kesteli 'alâ Şerhi'l-Akâid)*, İstanbul 1973, s. 188.

ehli olanların lanetlenmesini yasakladığı ifade edilir. Hz. Peygamber'in kible ehlin-den bazı kimselere lanet okuduğuna dair rivayetlere gelince, onun insanların du-rumu hakkında bildiklerini başkaları bilemez. Bazı âlimler ise Hüseyin'in öldürül-mesini emrettiğinde kâfir olduğu için Yezid'e lanet etmişler; Hüseyin'i öldüre-ne, öldürülmesini emredene, caiz görene ya da razı olana lanet okumanın caiz olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Tek tek ele alındığında ahad olan, ancak manen tevatür derecesine ulaşan rivayetlere göre Yezid'in onun öldürülmesine razı oldu-ğu, öldürüldüğü haberine sevindiği ve Hz. Peygamber'in hane halkını küçümselediği doğrudur. Bu sebeple biz Yezid'in durumu hakkında değil, imanı hususunda müte-reddidiz. Allah'ın laneti onun, onu destekleyenlerin ve yardımcılarının üzerine olsun.³⁷

2. Hz. Hüseyin'i Haklı Görmekle Birlikte Daha İhtiyatlı Olanlar

İkinci görüşe göre Hz. Hüseyin mazlum olarak öldürülmekle birlikte Yezid bizzat öldürülmesine katılmadığı gibi bunu emretmemiştir de. Onu, hatta diğer günahkârları lanetlemek doğru değildir. İşi Allah'a havale etmek en doğru olanıdır.

Bu görüşün önemli temsilcilerinden biri Gazzâlî'dir. Gazzâlî, ilke olarak Müslümanın herhangi bir din kardeşine lanet okumasını doğru bulmaz. Bunun için de çeşitli hadisleri delil gösterir. Ona göre günahkâr da olsa bir müslümana lanet okunması caiz değildir.³⁸

Gazzâlî'ye göre "Bir insan, ömrü boyunca örneğin İblis'e, Ebû Cehil'e, Ebû Leheb'e ya da şerir insanlardan herhangi birisine lanet okuma hususunda susarsa bu, ona zarar vermez. Ama bir müslümanı, Yüce Allah katında temiz olduğu bir konuda kötüleme hatasına düşerse helake maruz kalır."³⁹

Gazzâlî, Hz. Hüseyin'in katili olan ya da onun öldürülmesini emreden Ye-zid'e lanet okunup okunamayacağı sorusuna, Yezid'in Hz. Hüseyin'i öldürdüğü-nün sabit olmadığını, bu sebeple onun Hz. Hüseyin'i öldürdüğünün ya da öldü-rülmesini emrettiğinin söylenemeyeceğini hatırlatarak cevap verir. Zira bu olayda, Abdurrahman b. Mülcem'in Hz. Ali'yi, Ebû Lü'lü'e'nin Hz. Ömer'i öldürdüğüne benzer şekilde kesin bir bilgi yoktur.⁴⁰

Gazzâlî, "Hüseyin'in katiline Allah lanet etsin ya da Allah öldürülmesini emredene lanet etsin." denmesinin caiz olup olmadığı sorusuna verdiği cevapta lanet okuma hususundaki hassasiyetine uygun bir yaklaşım ortaya koymaktadır: "Doğru olanı, 'Hüseyin'in katili tövbe etmeden öldüyse Allah ona lanet etsin.' demektir. Eğer söz tövbeyle kayıtlanmayıp mutlak olarak söylenirse bu, sakıncalı olur; oysa susmakta sakınca yoktur. Hatta susmak daha iyidir."⁴¹

İhtiyatlı görüşte olan âlimlerimizden biri İbn Teymiyye'dir. Ona göre Hz. Hüseyin, birlik olan Müslümanları bölen biri değildi. O, memleketine geri dönmek, uç bölgesine gitmek ya da Yezid'in yanına gidip cemaate girmek istediği halde

³⁷ et-Taftâzânî, s. 187-188.

³⁸ el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed (505/1111), *İhyâu ulûmi'd-dîn*, Dâru's-ş-ş'a'b, Kahire (t.y.), III, [IX], 1567.

³⁹ el-Gazzâlî, *el-İktisâd fi'l-itikâd*, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1403/1983, s. 153.

⁴⁰ el-Gazzâlî, *İhyâ*, III, [IX], 1567.

⁴¹ el-Gazzâlî, *İhyâ*, III, [IX], 1567-1568.

öldürülmüştür.⁴² İbn Teymiyye Kerbela olayı hakkındaki görüşünü şu sözleriyle özetler: “Şüphe yok ki Hüseyin, -ona benzer mazlum olan diğer şehidler gibi- mazlum ve şehid olarak öldürülmüştür. Hüseyin’in öldürülmesi, onu öldürenler ve öldürülmesi için yardım edip buna razı olanlar tarafından Allah’a ve Resulü’ne karşı işlenmiş bir masiyettir.”⁴³ Ancak bu kanaat, aşırı görüşlere sebep olmamalıdır. Nitekim Yezid’i övgüde aşırıya gidenleri eleştirdiği gibi yergide aşırıya gidenleri de eleştirir. Ona göre, Yezid’e lanet hususundaki söz, kendisi gibi olan diğer sultan halifeler ve diğerleri hakkındaki söz gibidir. Yezid ise başkalarından hayırlıdır. O, Hüseyin’in katillerinden intikam alan Irak Emiri el-Muhtar b. Ebî Ubeyd es-Sakafî’den daha hayırlıdır. Bu kişi, kendisine Cebrail’in geldiğini iddia etmiştir. Yine o, el-Haccac b. Yusuf’tan daha hayırlıdır. İnsanların ittifakıyla bilinmektedir ki Haccac, Yezid’ten daha zalimdi. Bununla beraber denilir ki; Yezid ve onun gibi sultanların yaptıkları fasıklıktır. Muayyen fasıka lanet ise emredilen bir şey değildir.⁴⁴

İbn Teymiyye’ye göre Yezid hakkındaki doğru tutum, geçmiş imamların benimsediği, “Yezid, sevgiye layık görülemez; ama kendisine lanet de okunmaz” şeklindeki tutumdur. Bunun yanı sıra şunu da zikretmek gerekir ki, şayet Yezid fasık veya zalim ise Yüce Allah, fasığa ve zalime de mağfiret eder. Kaldı ki, İbn Ömer’den nakledilen bir hadiste Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğu rivayet edilir: “Kostantiniyye’ye sefer düzenleyecek ilk ordunun günahları bağışlanmıştır.”⁴⁵ Kostantiniyye’ye sefer düzenleyen ilk ordunun komutanı ise Yezid b. Muaviye’dir.⁴⁶ Hatta Yezid’in bu hadis için Kostantiniyye’ye gaza yaptığı söylenmiştir.⁴⁷

İbn Teymiyye, Yezid’i ve onun gibi kimseleri lanetlemenin doğuracağı sakinçalara da işaret etmektedir: “Biliyoruz ki Müslümanların birçoğunun yaptığı bir zulüm vardır. Eğer bu kapı açılırsa Müslümanların çoğunluğunun lanetlenmesi kolaylaşır. Oysa Yüce Allah Müslümanların ölümlerine dua etmeyi emretmiştir, onları lanetlemeyi değil.”⁴⁸

İbn Teymiyye, Ahmed b. Hanbel’in oğlu Salih’in anlattığı şu olayı nakleder: Salih diyor ki; “Babama, ‘Bazı kimseler, Yezid’i sevdiklerini söylüyorlar?’ dedim. ‘Oğulcuğum, Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir kişi Yezid’i sevebilir mi?’ diye cevap verdi. Bunun üzerine, ‘Peki öyleyse babacığım, niye ona lanet okumuyorsun?’ diye sordum. Cevaben, ‘Evladım, babanın herhangi bir şahsa lanet okuduğunu ne zaman gördün?’ dedi.”⁴⁹

Yezid’e lanet hususunda susmayı ve bu işi Allah’a havale etmeyi tercih eden âlimlerden biri İbnu’s-Salâh’tır (643/1245). İbnu’s-Salâh, Yezid’e lanetle ilgili sorulan bir soruya verdiği cevapta, “Bize göre Yezid’in Hz. Hüseyin’in öldürülmesini

⁴² Bk. İbn Teymiyye, *Minhâc*, IV, 586.

⁴³ İbn Teymiyye, *Minhâc*, IV, 550; ayrıca bk. IV, 586.

⁴⁴ İbn Teymiyye, *Minhâc*, IV, 567.

⁴⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû’a*, III, 254 [*Külliyat*, III, 352]; IV, 384; İbn Teymiyye, *Minhâc*, IV, 544, 572; krş. Buhârî, *cihâd* 93 [III, 232]).

⁴⁶ İbn Teymiyye, *Mecmû’a*, III, 254 [*Külliyat*, III, 352]; İbn Tolun, s. 30.

⁴⁷ İbn Teymiyye, *Minhâc*, IV, 572.

⁴⁸ İbn Teymiyye, *Minhâc*, IV, 572.

⁴⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû’a*, III, 254 [*Külliyat*, III, 351-352]; IV, 295 [*Külliyat*, IV, 389].

emrettiği doğru değildir. Doğru olan, onun öldürülmesini emreden bu sıradaki Irak Valisi Ubeydullah b. Ziyad olduğudur. Yezid'e sövüp ona lanet okumaya gelince, Hz. Hüseyin'i öldürdüğü ya da öldürülmesini emrettiği doğru olsa bile lanet okuma, Müslümanın yapacağı şeylerden değildir. Zira makbul bir hadiste, '*Mümine lanet etmek, onu öldürmek gibidir.*'⁵⁰ buyurulmaktadır. Bu sebeple Hüseyin'i öldüren tekfir edilemez. Ancak peygamberlerden birisini öldüren kimse öldürme sebebiyle tekfir edilebilir. Yezid hususunda insanlar üç gruba ayrılmışlardır. Bunlardan bir grubu onu sevip dost edinmektedir. Bir grubu ona sövüp lanet okumaktadır. Bu hususta orta yolu tutan üçüncü grup ise onu ne veli edinmekte ne de ona lanet okumakta, onun hakkında diğer İslâm hükümdarları, Raşid Halifeler dışındaki halifeler ve benzeri kimseler hakkında izlenen yolu takip etmektedir. Görüşü isabetli olan fırka budur.⁵¹ İbnu'l-İmâd (1089/1679), kendi döneminde birinci gruba mensup kimsenin bulunduğunu zannetmediğini ifade etmektedir.⁵² Bu da Yezid döneminde meydana gelen olaylar hususunda genel bir hoşnutsuzluğun olduğunu ortaya koymaktadır.

İbn Kesîr de ihtiyatlı görüşte olan âlimlerden biridir. Onun yazdıkları, bu görüşü özetleyen bir örnek olarak nakledilebilir: "Hz. Hüseyin'i öldürenler, onun birlik olan Müslümanları ayrılığa düşürdüğü ve insanların bey'at edip ismi etrafında birleştiği kimseyi hal'etmek istediği hususunda tevilde bulundular. Müslim'in *Sahîh*'inde⁵³ bundan engelleme, sakındırma, tehditte bulunma ve cahillerden bir grubun onun hakkında tevilde bulunarak onu öldürmeye hakları olmadığı halde öldürdükleri hususunda bir hadis geçmektedir. Aksine kendilerinden istediği üç şeyden birisini kabul etmeleri gerekirdi. Zorba bir grubun yerilmesiyle ümmetin hepsi yerilmez ve peygamberine karşı itham edilmez. İşin doğrusu düşündükleri ve zannettikleri gibi değildir. Kûfelilerden (Allah onları rezil etsin) küçük bir grup dışında eskiden de şimdi de ümmetin çoğunluğu Hz. Hüseyin'in ve yanındakilerin öldürülmesini kerih görmüşlerdir. Kûfelilerin çoğu, kötü hedeflerine ulaşmak için ona mektuplar göndermişlerdi. Ubeydullah b. Ziyad onların bu durumunu öğrenince amaçladıkları dünyevî şeyleri onlara vererek tarafına çekti. Onları isteyerek ya da zorla Hz. Hüseyin'e karşı gönderdi. Hz. Hüseyin'in etrafından ayrıldılar, onu terk ettiler, sonra da onu öldürdüler. Bu ordunun tamamı öldürülmesine razı değildi. Allah bilir ya, Yezid b. Muaviye ne öldürülmesine razı idi, ne de öldürülmesini kerih gördü. Kuvvetle muhtemeldir ki, Hz. Hüseyin öldürülmeden önce Yezid ona galip gelseydi, babasının kendisine vasiyet ettiği ve kendisinin de ifade ettiği üzere onu affederdi. O, -ortaya çıkan ve görünen duruma göre- yaptığından dolayı Ubeydullah b. Ziyad'ı lanetlemiş ve onu yermiştir. Ancak yaptıkları sebebiyle onu görevden almamış, onu sorgulamamış, yaptıklarını ayıpladığına dair ona mektup göndermemiştir. Doğrusunu Allah bilir.

⁵⁰ el-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil (256/870), *es-Sahîh*, İstanbul 1401/1981, "Edeb", 44 [VII, 84], 73 [VII, 97]; "İman", 7 [VII, 223]; Müslim, "İman", 176 [I, 104].

⁵¹ İbn Tolun, s. 59-60.

⁵² İbnu'l-İmâd el-Hanbelî, Ebu'l-Felâh Abdülhayy (1089/1679), *Şezerâtu'z-zehab*, Thk. Abdülkadir el-Arnâvût- Mahmûd el-Arnâvût, Dâru İbn Kesîr, Dimaşk-Beyrut 1406/1986, I, 276.

⁵³ Müslim, "İmâre", 59 [II, 1479].

“Hz. Hüseyin’in (Allah ondan razı olsun) öldürülmesinin her müslümanı hüzünlendirmesi gerekir. O, Müslümanların liderlerinden, Ashabın bilginlerinden ve Allah Resûlü’nün (s) en faziletli kızının oğludur. Abid, cesur ve cömert biriydi. Ancak Şia’nın ortaya koyduğu -çoğu yapmacık ve riya olan- keder ve hüzün göstermek amacıyla ortaya konan davranışlar güzel değildir. Babası ondan daha faziletliydi, ancak onun öldürüldüğü gün, Hüseyin’in öldürüldüğü gün gibi matem tutmuyorlar. Babası 17 Ramazan 40 (24 Ocak 661) tarihinde Cuma günü, sabah namazını kılmaya giderken öldürüldü. Osman, Ehl-i Sünnet’e göre Ali’den daha faziletliydi. 36 (657) yılında Zilhicce ayında teşrik günlerinde evinde muhasara edilmiş olduğu halde öldürüldü. Şahdamarından şahdamarına boğazlanarak katledildi. İnsanlar onun öldürüldüğü günü matem günü haline getirmediler. Ömer, Osman ve Ali’den daha faziletliydi. Mihrapta sabah namazını kıldırırken ve Kur’ân okurken öldürüldü. İnsanlar öldürüldüğü günü matem günü haline getirmediler. Ebû Bekr es-Siddîk ondan daha faziletliydi. İnsanlar, vefat ettiği günü matem günü haline getirmediler. Allah, -peygamberler öldüğü gibi- Âdemoğullarının dünyada ve ahirette efendisi olan Allah Resûlü’nü (s) yanına aldı. Kimse onun vefat ettiği günü şu cahil Rafızîlerin Hüseyin’in öldürüldüğü gün yaptıklarına benzer şeyler yapılan bir matem günü haline getirmediler. Hiç kimse yukarıda saydığımız zatların öldükleri gün, bunların Hüseyin’in öldürüldüğü gün meydana geldiğini ileri sürdükleri güneş tutulması ve gökyüzünde beliren kızılık gibi şeylerin meydana geldiğini iddia etmedi.

“Bu ve benzeri musibetler karşısında söylenebilecek en iyi söz, Hz. Hüseyin’in dedesi Allah Resûlü’nden naklettiği, *“Hiçbir Müslüman yoktur ki, başına bir musibet gelip üzerinden bir zaman geçtikten sonra onu hatırladığında ‘Biz Allah’a aidiz ve O’na döneceğiz.’ dediği halde Allah ona, o musibetin başına geldiği günkü sevabı vermiş olmasın”*⁵⁴ hadisidir.”⁵⁵

İhtiyatlı görüşe sahip olan âlimlerden biri İbn Haldûn’dur. O, Hz. Hüseyin’in Yezid’e karşı ayaklanmasının haklı gerekçeleri olduğunu şu sözleriyle savunur: “Hz. Hüseyin’in (a) durumuna gelince, Yezid’in fasıklığı herkes tarafından anlaşılıp ortaya çıkınca, Kûfe’deki Ehl-i Beyt taraftarları Hz. Hüseyin’e (a) haber göndererek Kûfe’ye gelmesini, Yezid’e karşı ona destek vereceklerini söylediler. Hz. Hüseyin (a) de, fasıklığından dolayı -özellikle güç yetirebilecek biri için- Yezid’e isyan edilmesi gerektiğini düşündü. Kişisel ehliyeti ve toplumsal gücü ile buna güç yetirebileceğini zannetti. Kişisel ehliyeti konusundaki zannı doğruydu; ancak toplumsal gücü konusunda hata etmişti. Bu hususta Allah Teâlâ onu başışlasın.”⁵⁶

İbn Haldûn Hz. Hüseyin’in toplumsal gücü hususundaki yanılığını hakkında şunları söyler: “Çünkü Mudar’ın asabiyeti Kureyş’te, Kureyş’in asabiyeti Abdumenaş oğullarında, Abdumenaş oğullarının asabiyeti ise Emevîlerdeydi. Kureyş ve diğer insanlar Emevîlerin bu durumunu biliyor ve inkâr etmiyorlardı. Sadece

⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (241/855), *el-Müsned*, İstanbul 1413/1992, I, 201; İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni (273/886), *es-Sünen*, İstanbul 1992, “Cenâiz”, 55 [I, 510].

⁵⁵ İbn Kesîr, XI, 577-580.

⁵⁶ İbn Haldûn, I, 302.

İslâmiyet'in başlangıcında -insanların vahyin gelişi, meleklerin Müslümanlara yardım edişi gibi olağanüstü hallerle meşgul olmalarından dolayı- unutulmuştu. Evet, insanlar bu gibi olağanüstü haller karşısında cahiliye alışkanlıklarını, asabiyetini ve eğilimlerini unutmuşlardı. Geriye sadece dinin korunması ve müşriklerle cihad etmeye yarayacak tabii asabiyet kalmıştı. Bu işlerde ise hükmedici ve yönlendirici olan dindi. Cahiliye adetleri ise dışlanmış ve atıl bir durumdaydı. Ancak Resûlullah'ın (s) vefatından sonra vahyin ve olağanüstülüklerin kesilmesiyle işler bir nebze daha önceki yerleşik geleneklere döndü. Asabiyet durumu da daha önceki haline ve sahiplerine döndü. Mudar kabileleri de daha önce olduğu gibi yeniden Ümeyye oğullarına itaat etmeye başladılar.⁵⁷

İbn Haldûn, Hz. Hüseyin'in bu husustaki yanılığının onu dinî açıdan sorumlu tutmadığı görüşündedir: "Onun bu yanılığı dünyevî bir meselede olduğu için ona zarar vermez. Şer'î hüküm ise onun zannına bağlı olduğu için, bu konuda hatalı değildir. Çünkü o, bu işe güç yetirebileceğini sanıyordu. Abdullah b. Abbas, Abdullah b. ez-Zübeyir, Abdullah b. Ömer, Hz. Hüseyin'in kardeşi Muhammed b. el-Hanefiyye ve diğerleri onu Kûfe'ye gitme düşüncesinden vazgeçirmeye çalışmışlar, onun bu konuda hata yaptığını anlamışlar; ancak o Yüce Allah'ın dilemesinden dolayı, koyulduğu yoldan dönmemiştir."⁵⁸

Hz. Hüseyin Yezid'e karşı ayaklanma hususunda Ashabtan farklı bir görüşe sahipti. Ancak içtihadının farklı olması onunla savaşılmamasını meşrulaştırmaz: "Hz. Hüseyin'in (a) hareketi Sahabîlerin içtihatlarına aykırı idiyse de, Yezid'in, Hz. Hüseyin (a) ile savaşıması da bu Sahabîlerin içtihatlarından kaynaklanmıyordu. Aksine Hz. Hüseyin (a) ile savaşmak, Yezid ve taraftarlarının kendi görüşüydü. 'Yezid fasık da olsa, Sahabîler ona isyan etmeyi caiz görmemişlerdir. Dolayısıyla Yezid'in yaptıkları onlara göre doğrudur' şeklinde düşünme."⁵⁹

İbn Haldûn'a göre Yezid'le birlikte olmak caiz değildir: "Bil ki, fasık birinin ancak meşru işlerine itaat edilir. O Sahabîlere göre isyan edenlere karşı savaşmanın şartı, (kendisine isyan edilen) imamın adil olmasıdır ki, bizim meselemizde bu şart eksiktir. Dolayısıyla Yezid'le birlikte veya Yezid için Hz. Hüseyin (a) ile savaşmak caiz değildir. Aksine onunla savaşmak Yezid'in tartışmasız fasıklık olan işlerinden biridir. Onun için bu savaşta öldürülen Hz. Hüseyin (a) içtihat ve hak üzere hareket eden ve sevaba nail olan bir şehittir. Aynı şekilde Yezid'in yanında olan (yukarıda değinilen sebeplerden dolayı Yezid'e isyan etmenin caiz olmadığını söyleyip Hz. Hüseyin'e (a) yardım etmeyen) Sahabîler de içtihat ve hak üzerine hareket etmişlerdir."⁶⁰

Son olarak ihtiyatlı görüşe sahip âlimlerden biri olup ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı da yapmış olan Ömer Nasuhi Bilmen'in (1971) yazdıklarını nakledeyim: "Hz. Hüseyin'in şahadeti, İslâm âlemini ilelebet büyük bir hüznün ve teessür içinde bırakmıştır. Fakat bu hâdiseyi duygusallığa kapılmadan değerlendirmek gerekir. Denilebilir ki, Yezid Şam'da İslâm hükümetinin başkanlığını işgal etmişti,

⁵⁷ İbn Haldûn, I, 302-303.

⁵⁸ İbn Haldûn, I, 303.

⁵⁹ İbn Haldûn, I, 303.

⁶⁰ İbn Haldûn, I, 303-304.

haklı olsun olmasın hiç bir hükümdar, kendi aleyhine bir kuvvetin oluşmasını hoş görmez. Aksi takdirde mevkiini hasımlarına terk etmesi lazım gelir. Sonra Yezid, babasıyla İmam Ali arasındaki düşmanlık neticesinde Müslümanların büyük zararlara uğramış olduklarını görmüştü. Artık yeniden böyle bir fitnenin, felâketin ortaya çıkmasına meydan verilmesi, doğru görülemezdi. Beri taraftan ise Kûfeliler, Şam hükümetine karşı durmak için hazırlıklarda bulunmak istiyor, başlarında da - amaçlarını desteklemek için- Hz. Hüseyin'i bulundurmak arzusunu gösteriyorlardı. Hâlbuki Medine'deki zatlar, bilhassa İbn Abbas, içtenlikle tavsiyelerde bulunarak 'Sakin Kûfelilerin davetine icabet etme, onlar sözlerinde durmazlar, yeri geldiğinde seni savunmaya koşmazlar.' diyorlardı. Gerçekte Kûfelilerin vasıfları biliniyordu. İmam Ali'ye ne kadar zahmet vermiş, o mübarek zatı ne kadar kırmışlardı! Hz. Ali'nin hutbeleri buna şahittir. Fakat Hz. Hüseyin, yapılan tavsiyeleri dinlemedi, takdiri ilâhî, kendisini kutsal yuvasından çıkardı, Kûfe'ye doğru hareket etti. Kerbela çölünde bütün ehl-i imanın gözlerini yaşlar, kalplerini hüznler içinde bırakan o pek yürek yakan şahadet hâdisesi vuku buldu. Acaba bu hâdisenin bu şekilde meydana gelmesine Yezid razı mıydı? Onu ancak Yüce Allah bilir."⁶¹

Bilmen, Gazzâlî ve İbn Teymiyye'nin lanet hususundaki bazı görüşlerini naklettikten sonra İbn Hacer el-Mekkî'nin şu sözlerini aktarır: "İmamlarımıza göre belirli bir şahsa lanet caiz değildir. Meğerki küfür üzere öldüğü malûm bulunsun. Ebu Cehil, Ebu Leheb gibi. Artık muayyen bir kâfir hakkında böyle lanet edilmesi, tehlikeli olup caiz görülmeince fasık veya zalim olan belirli bir müslüman hakkında da caiz olmayacağı daha önceliklidir. Evet... Kişilere lanette tehlike vardır, bundan kaçınmalı. Örneğin Şeytana bile lanetten sükûtta tehlike yoktur. Hâlbuki onun hakkında Allah tarafından, 'Kıyamete kadar lanetim senin üzerine olsun.'⁶² buyurulmuştur. Artık başkaları hakkında sükût edilmesinde ne tehlike bulunabilir?"

"Denilse ki: Yezid'e lanet caiz midir? Çünkü o, Hz. Hüseyin'in katilidir veya katlini emretmiştir. Deriz ki: Bu asla sabit olmamıştır. Bir kere Hz. Hüseyin'i bizzat katletmediği açıktır, katline emir verip vermediği hususunda ise muhtelif söylentiler vardır. Artık sabit olmadıkça 'Hz. Hüseyin'i o öldürmüştür.' veya 'Öldürmesine o emir vermiştir.' denilmesi caiz olamaz.

"O halde Yezid'e lanet edilmesi de caiz olamaz. Bir müslümanı tahkik ve tespit edilmeksizin adam öldürme gibi bir büyük günahla suçlamak caiz değildir. Şerefli Peygamberimiz, ehl-i kibleye lanet edilmesini yasaklamıştır. Bir müslüman bir takım günahları işlemekle kâfir olmaz. Ehl-i Sünnet'in mezhebi budur." [*İhya şerhi*, VII, 488].

"Vakıa Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî, Sa'deddîn et-Taftâzânî gibi bazı zatlar, Yezid'in zulüm ve fîskını sabit addettikleri için onun hakkında laneti caiz görmüşlerdir. Fakat bu, Ehl-i Sünnet mezhebinin ruhuna muhalif bulunmuştur. Bu zatların duygusallığa ve yaşadıkları çevrenin etkisine mağlup olduklarına kanaat edilmiştir."⁶³

⁶¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Ashab-ı Kiram Hakkında Müslümanların Nezih İtikadları: Muaviye Hakkındaki Suallere Cevaplar*, Ahmed Said Matbaası, İstanbul 1963, s. 90 (Metinde bazı sadeleştirmeler yaptık.).

⁶² Sâd 38/78.

⁶³ Bilmen, s. 103-104 (Metinde bazı sadeleştirmeler yaptık.).

3. Hz. Hüseyin'i Sorumlu Görenler

Üçüncü görüşte olan bazı Sünnî âlimler, iktidarı döneminde meydana gelen olaylar hususunda muhaliflerinin hatalarına işaret etmek suretiyle Yezid'i mazur görmek istemişlerdir. Bu görüşü savunan az sayıdaki ilginç örneklerden biri Ebû Bekr İbnu'l-'Arabî'dir (543/1148). İbnu'l-'Arabî, Hz. Hüseyin'e karşı savaşanların dinî yorumlardan ve Resûlullah'ın (s) hadislerinden hareket ettiklerini söylemekte ve Hz. Peygamber'in "Kim birlik olduğu halde bu ümmeti bölerse onu kılıçla öldürün. Kim olursa olsun."⁶⁴ hadisini delil olarak zikretmektedir. Üstelik Ashabın ileri gelenleri, kendisini Kûfe'ye gitmeme hususunda uyarmışlardı.⁶⁵

İbn Haldûn, İbnu'l-'Arabî'nin görüşünü şu sözleriyle tenkit etmektedir: "Kadı Ebû Bekir İbnu'l-'Arabî el-Mâlikî, *el-Avâsım mine'l-kavâsım* isimli kitabında, bu meseleyle ilgili olarak dile getirdiği görüşünde yanılmıştır. O kitabında 'Hüseyin (a), dedesinin getirdiği şeriata göre öldürüldü.' demektedir. Ancak bu görüş yanlıştır. Onun bu yanlışa düşmesinin sebebi, (kendisine isyan etmenin caiz olmadığı imamın) adil olması gerektiğini gözden kaçırmasıdır. Kendi zamanında diğer görüş sahipleriyle yaptığı savaşta, imamlığı ve adaleti noktasında, kim Hz. Hüseyin'den (a) daha adildi ki?"⁶⁶

Mısırlı çağdaş bilginlerden Muhammed el-Hudârî (1927), Hz. Hüseyin'in ayaklanmasını şöyle değerlendirmektedir: "Hüseyin, ümmete ayrılığın ve ihtilafın vebalini yükleyen, dostluğunun temelini günümüze değin sarsan bu ayaklanmayı yapmakla büyük bir hata işlemiştir. İnsanlar bu olay hakkında pek çok şey yazmışlardır. Bununla ateşlerin kalplerde yanarak, birbirlerinden daha da uzaklaşmalarından başka bir şey istemiyorlar. Aslında işin aslı şudur: Adam, hazırlanmadığı bir işe talip oldu ve onun için gerekli hazırlıkları yapamadı. Sonunda kendisiyle çok arzuladığı şeyin arasına girildi ve bu uğurda öldürüldü. Bundan önce babası öldürülmüştü; ancak yazarların kalemlerinden, onun öldürülmesini çirkin gösterenler ve onunla düşmanlık ateşini körükleyerek artıranlar bulunmuyor. Hepsî Rablerinin katına gittiler; onları yaptıklarından dolayı hesaba çekecektir."⁶⁷

Muhammed Rızâ (1950), Hudârî'nin görüşünü tenkit ederken şu hususa işaret eder: "Eğer Hüseyin, savaşçı düşmanlarını yenseydi ve hilafeti Yezid'ten alsaydı hata yaptığı ve olayların sonucunu düşünmediği söylenmeyecekti."⁶⁸

Hudârî'yi tenkit eden bir başka çağdaş yazar şöyle demektedir: "Vakia Şeyh Hudârî, bu sözleriyle haddi aşmış; Peygamber'in torunun ve Cennet ehli gençlerinin efendisinin makamına tecavüz etmiş; edep sınırını ve ilmî araştırma yöntemini çiğnemiştir."⁶⁹

⁶⁴ Müslim, "İmâre", 59 [II, 1459].

⁶⁵ İbnu'l-'Arabî, Ebû Bekr (543/1148), *el-Avâsım mine'l-kavâsım*, Thk. Muhibbuddin el-Hatib, 6. Basım, Kahire 1412, s. 244-245.

⁶⁶ İbn Haldûn, I, 304.

⁶⁷ Muhammed el-Hudârî (1927), *Muhâdarât târihi'l-ümemi'l-İslâmiyye: ed-Devletu'l-Ümeviyye*, Thk. Muhammed el-Osmânî, Beyrut 1406/1986, s. 460.

⁶⁸ Muhammed Rızâ (1950), *el-Hasan ve'l-Hüseyin*, 2. Basım, Kahire 1383/1964, s. 155.

⁶⁹ Mehrân, Muhammed Beyyûmî, *el-İmâmu'l-Hüseyin b. Ali, fi rihâbi'n-Nebî ve Âli Beytihi't-tâhirîn*, VIII, Beyrut 1990, s. 264.

Çağdaş yazarlardan İzzet Derveze (1984), Kerbela'da meydana gelen elim hadiseler sebebiyle Hz. Hüseyin'i sorumlu tutmaktadır. Sünnî bir yazar olmakla birlikte onun yazdıklarını Ehl-i Sünnet mezhebi çerçevesinde ortaya çıkan bir görüş olarak değerlendirmemek gerektiğini düşünüyoruz. Aslında kendisi de bu sonuca ilmî tecessüsle ulaştığını söylemektedir. Derveze, Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gidişi ve Kerbela'da öldürülmesi ile ilgili rivayetleri naklettikten sonra şöyle demektedir: "Şüphesiz bu konu hakkında nakledilen rivayetler birçok mantıklı sonuç çıkarılmasına imkân vermektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: Hüseyin'in ayaklanması, Irak ve diğer eyaletlerdeki Müslümanların çoğu tarafından pekiştirilmiş olan Yezid b. Muaviye'nin otoritesine karşı çıkış; otoritesini reddetmeye davet; dayanakları, öncelikle Resûlullah'ın (s) kızının oğlu olmaktan kaynaklanan, üstünlüğe ve önceliğe dayanan kişisel inanca uzanan şahsî ve ailevî olarak Yezid'in yerine geçme isteğiyle bu otoriteye meydan okuma anlamına geliyordu. Hüseyin'in kişiliği ve Resûlullah'la bağlantısı, olayı çevreleyen ve öldürülmesini acıya, eleme ve uğursuz sonuçlara götüren kutsal anlamını veren iki temel etkindir. O sırada onun için bunu yasal, millî ve siyasî açıdan temize çıkaracak bir şey yoktu. Aslında Hüseyin ehlu'l-hal ve'l-akdın cumhurunun kendisine yaptığı genel bey'ata dayanan Muaviye'nin hilafetinin yasal olduğunu, Hasan'ın onun lehine hilafet görevini bıraktığını, kendisinin ve kardeşlerinin ona bey'at ettiğini biliyordu. Yezid'in hilafetinin Muaviye'ye yapılan bey'ata benzer bir bey'ata dayandığının da bilincindeydi. Benzer bir bey'atla imam olan kimseye karşı ayaklanmanın iki kuvvetli nebevî tehdit ve yerginin konusu olduğunu bilmiyor değildi. Hüseyin'in Yezid'e kişisel olarak bey'at etmemesi, Resûlullah'a (s) yakınlığı, kendisinin daha üstün olduğuna ve önceliğe sahip olduğuna inanması, hatta bunun müsellemler olması Hz. Peygamber'in çok sayıdaki hadisinin yöneltildiği bir alanda Yezid'e karşı ayaklanmasını ve insanları ona yapılan bey'atı bozmaya davet etmesini temize çıkarmaz."⁷⁰

Derveze'ye göre Ashab da Hz. Hüseyin'in ayaklanmasına karşı çıkmıştır: "Resûlullah'ın Ashabı onun bu yaptığını ümmetin birliğini parçalama olarak değerlendirmişler; -İbn Abbas ve İbn Ömer'den nakledilen rivayetlere göre- bu hususta Allah'tan sakınmasını istemişlerdi. Ayaklanmasının zulümle ve sapmayla mücadele etmek, Allah'ın kitabının hükümlerini ve Resûl'ün ölen sünnetini ihya etmek amacıyla yapıldığını savunmak için nakledilenler, -gerçeklere ve vakialara uymayan-, yaptıklarını temize çıkarmak için ileri sürülen bir propagandadır. Hüseyin, Muaviye hayattayken arzularını içinde saklıyor, gizlediğini açığa çıkarmak için onun ölümünü bekliyordu. Bundan dolayı Muaviye'nin ölümünden sonra Yezid'e bey'at etmekten kaçındı. Oysa Muaviye'ye bey'at etmiş ve daha sonra onun hilafetinin meşru olduğunu kabul etmişti."⁷¹

Derveze, Hz. Hüseyin'in ayaklanmasının tatmin edici gerekçeleri olmadığını kanaatindedir: "Hüseyin bey'atten imtina edip Medine'den ayrıldığında Yezid'in iktidara gelişinin üzerinden kısa bir süre geçmişti. Kimse bu süre içinde sapma, isyan veya masiyette bulunduğu dair rivayette bulunmamıştır. Bütün bunlardan

⁷⁰ Derveze, Muhammed İzzet (1984), *Târîhu'l-'Arab fi'l-İslâm: Tahte râyeti'l-hulefâi'l-Ümeviyyin*, Mektebetü'l-'asriyye, Sayda (t.y.), s. 382.

⁷¹ Derveze, s. 382-383.

dolayı onun ayaklanması Haricîlerin ayaklanmasına benzememektedir. Çünkü onlar Ali'nin yönetiminin, sonra Muaviye'nin yönetiminin ve ondan sonraki yönetimlerin temelden yasal olmadığına inandılar ve onları tanımadılar. Kişisel ya da ailevî hükümlanlığa nail olmak onlar için hedef değildi. Onlar daha üstün, daha takvalı ve daha cesur gördükleri kimseye bey'at ediyorlardı. Ömer b. Abdülaziz döneminde faaliyetlerini durdurdular. Zira hak, adalet ve doğru gidişat olarak hedefledikleri şeylerin onun döneminde vargücüyü gerçekleştirmekte olduğunu gördüler.⁷²

Derveze'ye göre Kûfeliler tarafından davet edilmiş olması Hz. Hüseyin'in ayaklanmasını meşrulaştırmaz: "Ayaklanma niyetini gizleyerek Medine'den ayrıldığı hususu göz önüne alınmasa bile Irak'taki Şiîlerin Hüseyin'e mektup göndermeleri, kendisini davet etmeleri ya da ona bey'at etmeleri, bu sıfatla ayaklanmasını temize çıkarmaz. Zira o sırada Iraklılar da dâhil olmak üzere Müslümanların cumhuri tarafından kendisine bey'at edilmiş bir imam vardı. Hükümlanlığı yolunda gidiyordu, onun himayesinde devletin ve Müslümanların durumu iyiydi. Müslümanlardan istisnai bir azınlık sebebiyle bu duruma halel getirmesi ve iki nebevî nehiy ve kınama alanına girmesi ona yakışmazdı."⁷³

Derveze'ye göre Yezid, hatta valisi ve valinin görevlendirdiği komutanlar Hz. Hüseyin'in öldürülmesi sebebiyle sorumlu tutulamaz: "Çıkarılacak sonuçlardan biri, burada Hüseyin'in öldürülmesinin Yezid'e nispetini temize çıkaracak bir şey olmadığıdır. O, onunla savaşmayı emretmemiştir ki öldürülmesini emretsin. Emrettiği şeyin hepsi, kuşatılması ve kendisi savaşmadıkça onunla savaşılmamasıdır. Bu söz Ubeydullah için de geçerlidir. Onun emrettiği şey Hüseyin'in kuşatılması, kendisi savaşmadıkça onunla savaşılmaması, ona teslim olmak ya da yasal bey'atın sahibi Yezid'e bey'at etmek üzere kendisine getirilmesidir. Bunu kendileriyle Hüseyin ve adamları arasında savaş vuku bulan kuvvetlerin komutanları için de söylemek doğrudur. Onlar kendilerine emredileni yerine getirdiler. Hatta onu öldürmekten uzak durarak Allah'ın kendilerini Hüseyin'i öldürmekle sınamaktan muaf tutmasını şiddetle istediler. İbn Ziyad'ın kararını kabul etmesi ve Yezid'e bey'at etmesi için çok çaba harcadılar. Eğer Hüseyin, -Müslümanların bey'at ettikleri gibi bey'at etmek için- teslim olmayı reddedip kuvvetle karşı koymuşsa bu durumda ona karşılık vermek ve onunla savaşmak caiz olan yasal ve siyasî bir davranış olur."⁷⁴

Derveze'ye göre "Bu acı veren, uğursuz olay sebebiyle meydana gelenler ve sonuçlarının sorumluluğu Hüseyin'e aittir. Kendisine Medine'de, Mekke'de ve Kûfe'ye doğru giderken, akrabaları, dostları ve sevdikleri tarafından ayaklanmaması, Müslümanların birliğini bozmaktan Allah'tan sakınması ve kendisini öldürülmeye maruz bırakmaması hususunda pek çok nasihatler yapıldı. Sonra insanların Müslim'in etrafından dağılmasından durumu anladı ve devlet kuvvetleriyle savaşmaya gücü olmadığını öğrendi. Geri dönme imkânı vardı; zira daha Irak'a girmeden Müslim'in öldürüldüğü haberini almıştı. Buna rağmen hayrete şayan bir şekil-

⁷² Derveze, s. 383.

⁷³ Derveze, s. 383.

⁷⁴ Derveze, s. 383-384.

de sorumluluğunun büyüklüğünü artıran konumu üzerinde kalmaya ısrar etti. Devletin otoritesinin kararını kabul etmesi, dinî açıdan ya da şeref bakımından bir eksiklik değildi. Zira otoritenin sahibi yasal bir imamdı. Hüseyin ise her halükarda İslâm ümmetinden bir fertti. Eğer itaat etseydi, herhangi bir ezaya maruz kalmayacaktı. Aksine kendisine değer verilecek ve saygı görecekti.⁷⁵

Derveze, Hz. Hüseyin'in ailesine kötü muamelede bulunulduğuna dair rivayetleri de kabul etmemektedir: "Bize ulaşan rivayetler, Ubeydullah b. Ziyad'ın ve Yezid'in Hüseyin'in küçük oğluna, kızlarına ve kadınlarına güzel muamelede bulduklarını, Yezid'in Hüseyin'in öldürülmesinden hoşnut olmadığını, onun için ağladığını, ailesinin erkekleriyle ve kadınlarıyla buna katıldıklarını anlatır. Bunlar, ailesinin onlara karşı merhametsizlik ve kabalık gösterdiklerini anlatan rivayetlerden daha sahihtir. Özellikle orada etkisi kadınlara ve çocuklara uzanacak intikam ve infial uyandıracak şiddetli bir çatışma olmadığını hatırlamak gerekir. Üstelik meydana gelen çatışma, iradeleri dışında, hatta istemeyerek meydana gelmişti."⁷⁶

Derveze, Ubeydullah b. Ziyad'ın ile ilgili eleştirilere şöyle cevap vermektedir: "İbn Ziyad'ın Hüseyin'in kişiliğine saygı göstermesi; Hüseyin'in yanına gitmesi, kendisine teslim olması ya da onun vereceği karara uyması için ısrar etmemesi ve -rivayetler doğru ise- Hüseyin'in önerilerinden birisini kabul etmesi gerektiği söylenir. Zira Hüseyin'in geldiği yere geri dönmesi ya da Yezid'in yanına gitmesi için serbest bırakılmasını istediğini reddeden bir rivayet de vardır. Bu rivayete göre Hüseyin'in istediği, Allah'ın geniş arzında başka bir yere gitmesi için serbest bırakılmasıdır. Bu talep mümkün olabilirdi; ancak bize öyle geliyor ki, Muaviye'nin hayatını anlatırken bazı tablolarını zikrettiğimiz Muaviye'nin döneminden beri süregelen Hucr b. Adî ve arkadaşlarının öldürülmesi gibi Ali'nin (r) taraftarlarının faaliyetleri ve bezdirici tutumları, Hüseyin'in ısrarlı isteği hakkında karar verirken etkili olmuştu. İbn Ziyad'ın ve kuvvet komutanlarının ısrarlarında siyasetin ve yasal devletin güvenliğinin maslahatının mümkün kılmadığı bir şey yoktu. Öte yandan Hüseyin'in ikinci bir hareketle isyan etme ihtimalinden korkmuştu. Bundan dolayı Yezid'e bey'at etmeden dönmesine izin vermedi."⁷⁷

Derveze, konunun sonunda yazdıklarının nesnel bir çabanın ürünü olduğunu ve kendisiyle aynı fikirleri paylaşan başka kimselerin de bulunduğunu vurgulama ihtiyacı duymaktadır: "Yazdıklarımızı arzularımıza uyararak ya da Hüseyin'e ve Ehl-i Beyte buğzumuzdan dolayı yazmadığımızı, Resûlullah'la olan asil yakınlıkları sebebiyle onlara çok saygılı olduğumuza ve onları sevdiğimize Allah şahittir. Ancak mantığa ve insafa yapışmak istiyorsak başka türlü yazamayacak tarihçiler konumundayız. Zira gönlün tatmin olduğu rivayetler başka türlü yazmaya imkân vermiyor. Rivayetlerden çıkardığımız bu sonuçlarda yalnız değiliz. Bizden başka birçok kimse bu görüşlerimizi paylaşmaktadır. Hatta Müslümanlardan insaf sahibi ve arzularından uzak olan herkes -mensup oldukları fırkalara rağmen- bizimle aynı görüşleri paylaşır."⁷⁸

⁷⁵ Derveze, s. 384.

⁷⁶ Derveze, s. 384.

⁷⁷ Derveze, s. 385-386.

⁷⁸ Derveze, s. 386.

SONUÇ

Görüldüğü gibi İslâm ümmetinin en büyük grubunu oluşturan ve geniş bir yelpazeye sahip olan Ehl-i Sünnet mezhebi içinde yer alan âlimler arasında Kerbela olayı hakkında farklı birçok görüş mevcuttur. Öte yandan bilginlerin ele aldıkları konuları yaşadıkları dönemin olaylarından bağımsız ele almalarının kolay olmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla âlimlerimizin görüşlerinin aynı zamanda yaşadıkları dönemle ve coğrafyayla ilişkili olarak düşünülmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Kabaca üç gruba ayırarak ele aldığımız bilginler arasında en geniş grubun Hz. Hüseyin'in öldürülmesinden dolayı hüznü duymalarına rağmen meseleye itidal ile yaklaşmayı tercih edenler olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Hz. Hüseyin'e duyulan muhabbet, onun öldürülmesi sebebiyle Yezid'e ve görevlilerine lanet okuyan birçok âlimin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Hz. Hüseyin'i suçlu bulanların azınlıkta kaldıklarını ve zikrettiğimiz birçok ismin çağdaş olduklarını unutmamak gerekir. Çağımızda mezhebî bağlılığın epey zayıfladığı dikkate alındığında ileri sürülen görüşlerin bir kısmını Ehl-i Sünnet mezhebi çerçevesinde ortaya çıkan görüşler şeklinde değerlendirmek yerine kişisel görüşler olarak ele almanın daha uygun olduğu kanaatindeyiz.

Ehl-i Sünnet âlimlerinin ortaya koydukları görüşlerin mezhebin genel yaklaşımına uygun olarak maslahatı gözettiği ve uç görüşleri törpüleme amacı güttüğü de söylenebilir. Her ne kadar Şia'nın görüşüne yaklaşanlardan Nâsibe'nin görüşüne yaklaşanlara kadar geniş bir yelpazeye sahip bir mezhepten söz ediyorsak da mezhep içindeki esas görüşün Hz. Hüseyin'in öldürülmesine karşı çıkma, ancak iktidardaki halifeden olayın içinde bizzat bulunanlara kadar sorumlu addedilen kişiler hakkında ölçülü değerlendirme yapma anlayışı olduğunu söyleyebiliriz.

BİBLİYOGRAFYA

- Adî b. Müsafir (557/1162), *İtikadât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, No: 2763.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (241/855), *el-Müsned*, İstanbul 1413/1992.
- el-Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdülkâhir et-Temîmî (429/1037), *Kitâbu'l-milel ve'n-nihal*, Thk. Elbîr Nasrî Nâdir, Dâru'l-Meşrik, Beyrut 1970.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Ashab-ı Kiram Hakkında Müslümanların Nezih İtikadları: Muaviye Hakkındaki Suallere Cevaplar*, Ahmed Said Matbaası, İstanbul 1963.
- el-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil (256/870), *es-Sahîh*, İstanbul 1401/1981.
- Demircan, Adnan, "İbn Teymiyye'ye Göre Yezid b. Muâviye'nin Durumu", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, Şanlıurfa 1996.
- Demircan, Adnan, *İslâm Tarihinin İlk Asrında İktidar Mücadelesi*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996.
- Derveze, Muhammed İzzet (1984), *Târîhu'l-'Arab fi'l-İslâm: Tahte râyeti'l-hulefâi'l-Ümeviyyîn*, Mektebetü'l-'asriyye, Sayda (t.y.).
- el-Eş'arî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail (324/935-6), *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve ihtilâfu'l-musallîn*, Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Kahire 1369/1950.

- el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed (505/1111), *İhyâu ulûmi'd-dîn*, Dâru's-ş-şâ'b, Kahire (t.y.).
- el-Gazzâlî, *el-İktisâd fi'l-itikâd*, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1403/1983.
- İbnu'l-'Arabî, Ebû Bekr (543/1148), *el-'Avâsım mine'l-kavâsım*, Thk. Muhibbuddin el-Hatib, 6. Basım, Kahire 1412.
- İbnu'l-Esîr, İzzuddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed (630/1232), *el-Kâmil fi't-târîh*, Beyrut 1402/1982.
- İbn Haldûn, *Mukaddime*, çev. Halil Kendir, Ankara 2004.
- İbnu'l-Îmâd el-Hanbelî, Ebu'l-Felâh Abdulhayy (1089/1679), *Şezerâtu'z-zeheb*, Thk. Abdülkadir el-Arnâvût- Mahmûd el-Arnâvût, Dâru İbn Kesîr, Dımaşk-Beyrut 1406/1986.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (774/1372), *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru'l-hicr, Cize 1418/1998.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî (273/886), *es-Sünen*, İstanbul 1992.
- İbn Sa'd, Muhammed (230/844), *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, Beyrut 1405/1985.
- İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbas Takiyuddîn Ahmed b. Abdülhalim b. Mecdüddîn Abdüsselam el-Harrânî (728/1328), *Mecmû'atü'l-fetâvâ*, Neşr. Âmir el-Cezzâr, Enver el-Bâz, 3. Basım, Dâru'l-vefâ, Mansûra-Mısır 1426/2004 [*İbn Teymiyye Külliyyatı*, Çev. M. Sait Şimşek vd., İstanbul 1988].
- İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbas Takiyuddîn Ahmed b. Abdülhalim b. Mecdüddîn Abdüsselam el-Harrânî (728/1328), *Minhâcu's-sünneti'n-nebeviyye*, Thk. Muhammed Reşâd Sâlim, Dâru'l-kitâbi'l-İslâmî, y.y. 1406/1986.
- İbn Tolun, *Kaydu's-şerîd min ahhâri Yezîd*, Thk. Muhammed Garb, Dâru's-sahve, Kahire 1406/1986.
- Kutlu, Sönmez, "Kerrâmiyye", *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, XXV, Ankara 2002.
- Mehrân, Muhammed Beyyûmî, *el-Îmâmu'l-Hüseyn b. Ali, fi rihâbi'n-Nebî ve Âli Beytihi't-tâhirîn*, VIII, Beyrut 1990.
- Muhammed el-Hudârî (1927), *Muhâdarât târihi'l-ümemi'l-İslâmiyye: ed-Devletu'l-Ümeviyye*, Thk. Muhammed el-Osmânî, Beyrut 1406/1986.
- Muhammed Rızâ (1950), *el-Hasan ve'l-Hüseyn*, 2. Basım, Kahire 1383/1964.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri (261/874), *Sahîh*, Thk. M. Fuâd Abdalbâkî, İstanbul 1413/1992.
- Öz, Mustafa, "Nâsibe", *DİA*, XXXII, İstanbul 2006.
- et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Târîhu't-Taberî (Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk)*, Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, 2. Basım, Kahire 1971.
- et-Taftâzânî, Sa'duddîn Mes'ûd b. Ömer (791/1389), *Şerhu'l-'Akâid (Hâşiyetu'l-Kestelî 'alâ Şerhi'l-'Akâid)*, İstanbul 1973.
- et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (279/892), *es-Sünen*, İstanbul 1401/1981.
- Yâkût, Şihâbuddîn Ebû Abdullah Yâkût b. Abdullah el-Hamevî (626/1229), *Mu'cemü'l-Buldân*, Dâru Sâdir, Beyrut 1397/1977.